

BAROKOVÁ VÝZDOBA FARSKÝCH A FILIÁLNYCH KOSTOLOV KATEDRÁLNEHO ARCHIDIAKONÁTU NITRIANSKEJ DIECÉZY V PRVEJ TRETINE 18. STOROČIA

Baroque Ornamentation of Parish and Filial Churches of the Cathedral Archdeaconry of Nitra Diocese in the First Three Decades of the 18th Century

Marek Ďurčo

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.151-164

Abstract: ĎURČO, Marek. *Baroque Ornamentation of Parish and Filial Churches of the Cathedral Archdeaconry of Nitra Diocese in the First Three Decades of the 18th Century.* The Cathedral Archdeaconry was in integral part of the Nitra Diocese from its renewal in the beginning of the 12th century. From the medieval period onward it consisted of a relatively small administrative area surrounding the episcopal town of Nitra. The focus of our study is primarily on artistic ornamentation, architectural peculiarities, and the specifics of parish and filial churches within the Archdeaconry, examining its inner furnishing as well as the changes that took place in the course of the first three decades of the 18th century. The Latin canonic visitation of the Cathedral Archdeaconry of Nitra Diocese from 1732 provides an interesting view on the situation of this ecclesiastical organization unit in the bishopric, namely the parishes of Branč, Jarok, Močenok, Nitra, Pohranice, and Sokolníky. The cathedral Church of St. Emeram was constituted as an autonomous organizational and economic unit at the time of the visitation.

Keywords: *Diocese of Nitra, Cathedral Archdeaconry, parish and filial churches, baroque architecture, 18th century*

Abstrakt: ĎURČO, Marek. *Baroková výzdoba farských a filiálnych kostolov Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy v prvej tretine 18. storočia.* Katedrálny archidiakonát bol integrálnou súčasťou Nitrianskej diecézy od jej obnovenia začiatkom 12. storočia. Od stredoveku tvoril pomerne malé administratívne územie v okolí biskupského mesta Nitry. V štúdiu sme sa sústredili predovšetkým na umeleckú výzdobu, architektonické zvláštnosti a osobitosti farských a filiálnych kostolov archidiakonátu, ich vnútorný mobiliár, ako aj na jeho zmeny, ktoré sa uskutočnili v priebehu prvej tretiny 18. storočia. Latinská kanonická vizitácia Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy z roku 1732 poskytuje zaujímavý pohľad na stav tejto cirkevno-organizačnej jednotky biskupstva, konkrétne na farnosti Branč, Jarok, Močenok, Nitra, Pohranice a Sokolníky. Katedrálny chrám svätého Emeráma v čase konania vizitácie tvoril samostatnú organizačnú a hospodársku jednotku.

Kľúčové slová: *Nitrianska diecéza, Katedrálny archidiakonát, farské a filiálne kostoly, baroková architektúra, 18. storočie*

Cirkevná správa Nitrianskej diecézy sa rodila postupne. Z archipresbyteriátov sa vytvorili archidiakonáty. Územie Nitrianskej diecézy tvorili tri samostatné archidiakonáty: Trenčiansky archidiakonát, Hradniansky archidiakonát a samotné mesto Nitra s niekoľkými farnosťami, z ktorých sa utvoril Katedrálly archidiakonát niekedy v polovici 18. storočia. Trenčiansky archidiakonát a Hradniansky archidiakonát sa vyvinuli a konštitovali zo staršieho archipresbyteriátneho zriadenia (Ďurčo 2014, 23-24). Možno predpokladať, že okrem týchto dvoch archipresbyteriátov jestvovala aj veľkofara svätého Martina v časti Nitra-Chrenová, ktorá bola materskou farnosťou a mala zásluhy o zriadenie farností v Topoľčanoch, Krušovciach a v Šišove ešte pred obnovením Nitrianskej diecézy (Sedlák 1980, 473-474; Fejér 1830, 296-299; Knauz 1882, 202-203; Vurum 1835, 217-223; Vágner 1896, 381-383; Marsina 2002, 153; Fusek – Zemene 1998, 173-174). Farnosti a obce Šišov, Topoľčany a Krušovce po obnovení Nitrianskej diecézy zostali na území Ostrihomskej diecézy (Horváth 1998, 11; Wiedermann 1997, 112-113; Lukačka 1995, 12). Nitrianska diecéza od svojho obnovenia za uhorského kráľa Kolomana na začiatku 12. storočia pozostávala z územia Trenčianskeho komitátu a z niekoľkých farností v okolí Nitry (Steinhübel 2002, 402-404; Fusek – Zemene 1998, 129). Svoj atypický a veľmi excentrický tvar si zachovala až do reformného zásahu v roku 1776, keď sa vlastné územie diecézy spojilo s biskupským sídlom v Nitre (Vurum 1835, 420-423). Samotná diecéza sa od stredoveku delila na tri archidiakonáty, ktoré zrejme povstali zo staršieho archipresbyteriátneho zriadenia. Prvé správy o archidiakonátoch Nitrianskej diecézy máme z 13. storočia. Archidiakonát Trenčín, ktorý sa kryl s územím Trenčianskeho komitátu, sa prvýkrát spomína v roku 1235 (Marsina 1971, 323-324; Sörös 1903, 414). Hradniansky archidiakonát spolu s archidiakonom Jánom sa uvádza v roku 1264 (Fejér 1829, 241-243) a Katedrálly archidiakonát Nitrianskej diecézy pozostával len z niekoľkých farností v okolí mesta Nitry (Fojtík 1977, 37; Zemene 1980, 138; Marsina 2002, 148-158).

Katedrálly archidiakonát

Katedrálly archidiakonát Nitrianskej diecézy v stredoveku tvorilo asi päť farností. Na území Nitry boli tri samostatné farnosti, a to farnosť Panny Márie na Kalvárii, farnosť svätého Michala a svätého Jakuba. Sem možno ešte započítať s Nitrou susediace Párovce (farnosť svätého Štefana, uhorského kráľa) a Tormoš (dnes Chrenová) s kostolom svätého Martina (Vagner 1902; Zemene 1980, 138). Historik M. Zemene (1980, 138-139) tvrdí, že tri farnosti – Skačany, Žabokreky a Veľké Bielice – pôvodne patrili do Katedrálneho archidiakonátu. Tieto farnosti už začiatkom 18. storočia boli súčasťou Hradnianskeho archidiakonátu (DAN, VHA 1714, 44-56). Až do druhej polovice 18. storočia v cirkevnej organizácii Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy nenastali výraznejšie zmeny. V roku 1776 pri reorganizácii Ostrihomskej arcidiecézy bol celý samostatný dekanát Vestenice spolu so šiestimi farnosťami z dekanátu Veľké Topoľčany presunutý do diecézy Nitra (AAÚ Trnava, f. OVT – PE 1776 – 1788, sign. PE 1/1 a PE 1/3; Vurum 1835, 420-421; Kapitulský 1993, 467-469; Rehák 2002, 62; Schematismus 1876, 4-9). V tomto roku vznikol samostatný dekanát Skačany. Konštitoval sa aj katedrálly dekanát (*districtus cathedralis*). Z Hradnianskeho archidiakonátu sa v tomto období do Katedrálneho archidiakonátu presunuli tri farnosti: Skačany, Veľké Bielice a Žabokreky. Katedrálly archidiakonát po roku 1776 tvorili teda tri dekanáty: katedrálly (neskôr označovaný ako dekanát Nitra), Skačany a Vestenice. V roku 1789 sa z dekanátu Skačany vyčlenil nový dekanát Kovarce (ARKFÚ Oponice, PDD 1788, 15-16; Gerši 2002, 148-149). V rámci Katedrálneho archidiakonátu v 18. storočí vzniklo viacero nových farností: Branč (1704), Jarok (1708), v roku 1737 Koliňany a Ivánka pri Nitre. V roku 1787 bola erigovaná farnosť Nitra-Horné mesto a Cabaj-Čápor. V roku 1788 vznikli tieto farnosti: Dražovce, Žirany, Dolné Krškany, Oponice a Klátová Nová Ves. V 19. storočí vznikli farnosti

Nitrianske Hrnčiarovce (1807) a Nitrianska Streda (1821; DAN, f. PDN, kanonické vizitácie z rokov 1828 – 1831).

Kanonická vizitácia Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy z roku 1732 po cirkevno-organizačnej stránke dokladá celkom šesť farností: Branč, Jarok, Močenok, Nitra, Pohranice a Sokolníky. Katedrálny chrám svätého Emeráma tvoril samostatnú cirkevnú, organizačnú i hospodársku jednotku. V katolíckej farnosti Branč sa nachádzali tri kostoly: farský Kostol Panny Márie, Kostol svätého Martina v Ivánke pri Nitre a Kostol svätého Benedikta v Lúkach. Vo farnosti Jarok sa nachádzal farský Kostol svätého Martina a Kostol svätého Michala archanjela v Čápure. Vo farnosti Močenok bol vybudovaný len jeden kostol dedikovaný svätému Klementovi. Farnosť Nitra zahŕňala viaceré obce. Vizitácia z roku 1732 uvádza, že v meste Nitra bol farský kostol svätého Jakuba, zrúcaniny Kostola svätého Ondreja, Kostola Nanebovzatej Panny Márie na Kalvárii. Ďalšie filiálne kostoly boli v Dražovciach, v Nitrianskych Hrnčiarovciach, na Chrenovej, v Krškanoch, na Kyneku a v Párovciach. V katolíckej farnosti Pohranice bol farský Kostol Všetkých svätých, filiálne kostoly boli v Obdokovciach, Koliňanoch a Štitároch. Vo farnosti Sokolníky bol Kostol svätého Michala archanjela a vo filiálke Mechenice bol filiálny Kostol svätej Heleny. Na stredoveký pôvod viacerých chrámov v tomto Katedrálnom archidiakonáte nás upozorňujú zmienky o pastofóriách – stredovekých výklenkoch v stenách vo svätyni. Menovite tieto výklenky na uloženie Sviatosti oltárnej boli vo farskom Kostole Panny Márie v Branči (DAN, KV KANR 1732, 36) v Kostole svätého Martina v Ivánke pri Nitre, v Kostole svätého Martina v Járku, v Kostole svätého Michala archanjela v Čápure, v Kostole svätého Michala archanjela v Dražovciach, v Kostole svätého Juraja v Nitrianskych Hrnčiarovciach, v Kostole svätej Rodiny v Krškanoch, v Kostole svätého Štefana v Párovciach, vo filiálnom kostole v Obdokovciach, v Kostole svätého Michala archanjela v Sokolníkoch a v Kostole svätej Heleny v Mecheniciach (DAN, KV KANR 1732, 21-91). Vizitátor pri týchto kostoloch poznamenal, že tieto kostoly dali s istotou postaviť katolíci. Domnievame sa, že jeho tvrdenia vyplývajú najmä z toho, že aj na území Katedrálneho archidiakonátu a v celej Nitrianskej diecéze bolo rozšírené učenie Martina Luthera a viaceré časti diecézy boli zasiahnuté reformáciou.

V sídle každej farnosti bola aj škola. Príjmy učiteľov vo všeobecnosti pozostávali zo štolárnych poplatkov, ktoré boli taxatívne určené. Učitelia mali príjem za pohreb, spev a za hranie na organe pri omši a pri pohrebe, za spísanie ohlášok, za vyučovanie detí, ako aj za zvonenie zvonov. Učitelia okrem toho obhospodarovali aj polia a lúky, ktoré patrili do majetku školy. Kanonická vizitácia poukazuje aj na ten fakt, že príjem učiteľov pozostával nielen z finančnej zložky, ale aj z poľnohospodárskych produktov, ktoré mali od ľudí i ktoré si sami vypestovali. V Nitre sa škola nachádzala hneď pri farskej budove. Obýval ju učiteľ a organista (DAN, KV KANR 1732, 15). V Branči škola stála pri kostole a kostolnom cintoríne z južnej strany. Vizitácia konštatovala, že v nej bola jedna vykurovaná miestnosť a jedna komôrka s chodbou. Strecha sa nachádzala vo veľmi zlom stave. Vtedajším učiteľom bol 26-ročný Michal Labaj, ktorý funkciu učiteľa žiakov vykonával len jeden rok (DAN, KV KANR 1732, 39). V Močenku vyučoval v tom čase 32-ročný Adam Holečka, ktorý v školstve pôsobil sedem rokov. Úrad miestneho organistu zastával 15 rokov 46-ročný Martin Székely (DAN, KV KANR 1732, 53-54). V Járku bol 16 rokov učiteľom 45-ročný Juraj Petročka. Škola bola postavená pri farskej budove. Pre žiakov bola vyhradená jedna miestnosť, kde boli školské lavice a stoličky. Okolo školy chýbalo oplotenie (DAN, KV KANR 1732, 65). V Žiranoch bol učiteľom Anton Banóci, ktorý mal v tom čase 42 rokov. Vyučoval šesť rokov. Školu mal uprostred obce, ktorá mala jednu chodbu a jednu veľkú miestnosť (DAN, KV KANR 1732, 94).

Farnosť Nitra bola v podstate najväčšou a populačne najsilnejšou farnosťou Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy. V roku 1732 sa skladala z Horného mesta (350 dospelých a 71 detí), Dolného mesta (2011 dospelých a 686 detí), Pároviec (460 dospelých a 170 detí), Nitrianskych Hrnčiaroviec (189 dospelých a 96 detí), Dražoviec (232 dospelých a 98 detí),

Chrenovej (*Tormos*; 229 dospelých a 105 detí), Mlynariec (*Molnos*; 87 dospelých a 61 detí), Kyneku (64 dospelých a 41 detí), Kajsy (62 dospelých a 32 detí), Dolných Krškán (228 dospelých a 102 detí) a Horných Krškán (248 dospelých a 132 detí; DAN, KV KANR 1732).

Farnosť Branč

Farský Kostol Panny Márie

Dňa 13. mája 1732 bol vizitovaný farský kostol vo farnosti Branč (*ecclesia oppidi Berencs*). Hlavný oltár bol murovaný a mal dva bočné stĺpy. V dolnej časti oltára sa nachádzal maľovaný obraz Navštívenia Panny Márie u svätej Alžbety. Po stranách obrazu stáli sochy: na evanjeliovnej strane Nepoškvrnené Počatie Panny Márie a na epištolovej strane socha svätého Jozefa. V hornej úrovni oltára obraz Boha Otca s barokovými výjavmi anjelov. Do kostola sa vchádzalo pod vežou a drevená krstiteľnica bola umiestnená v sakristii. V lodi kostola na evanjeliovnej strane sa nachádzal bočný oltár s obrazom svätého Jána Nepomuckého v ráme, ktorý bol čiastočne pozlátený a postriebrený. Strop vo svätyni bol zakončený klenbou a podlaha bola vyložená pálenými tehľami. V zadnej časti lode bol drevený chórus s pozitívom so štyrmi registrami. Vo svätyni ešte visel veľmi starý obraz trpiaceho Krista s vyobrazením Márie Magdalény, Panny Márie a svätého Jána apoštola. Zároveň na evanjeliovnej strane bola situovaná sakristia s klenbou, ktorú osvetľovalo len jedno okienko. Do farského kostola v Branči svetlo vnikalo cez štyri okná. V lodi bola umiestnená aj drevená kazateľnica, na ktorej bol vyobrazený výjav svätého Jána Nepomuckého. Pod svätýňou sa nachádzala jedna krypta. Nad strechou kostola sa týčila murovaná vežička z tehál, kde v roku 1731 boli za pôsobenia farára Michala Beznáka (Vagner 1896, 315-316) osadené dva zvony: jeden zvon s váhou 80 libier a druhý s váhou 60 libier. Na starobylosť tohto kostola poukazoval malý výklenok na uloženie Sviatosti oltárnej vo svätyni pri dverách do sakristie (DAN, KV KANR 1732, 35-36).

Filiálny Kostol svätého Martina v Ivánke pri Nitre

Hlavný oltár dal postaviť Juraj Ordody a jeho manželka Mária rodená Bošániová. V dolnej časti oltára uprostred sa nachádzal obraz Nanebovzatej Panny Márie. V hornej časti bol obraz svätého Martina s erbami dobrodincov a sponzorov kostola. Na oboch stranách bolo znázornené pozlátenie ovenčenie vavrínom. Na samom vrcholci oltára boli pozlátené písmená JHS s lúčmi (DAN, KV KANR 1732, 40). Kostol bol postavený z kameňa a bol ukončený klenbou. Na jeho stenách boli viditeľné praskliny. Bol vydláždený pálenými tehľami a pod sakristiou bola umiestnená krypta. Loď kostola bola rozšírená a zväčšená vďaka finančnej i materiálnej podpore Štefana Huňadyho. Na evanjeliovnej strane bola murovaná kazateľnica s výjavmi štyroch evanjelistov (DAN, KV KANR 1732, 40-41). V lodi kostola na jednej strane bolo situovaných šesť lavíc, ktoré dali vyrobiť miestni mlynári a na druhej strane je samostatná lavica pre pána Barinaja. Kostol osvetľovalo sedem oblokov. Na streche bola vybudovaná drevená vežička bez zvona. Okolo kostola bol cintorín. Za hlavným oltárom sa v stene na evanjeliovnej strane nachádzal výklenok na uloženie Eucharistie a na epištolovej strane v priestoroch svätyně bolo miesto na uloženie liturgických ampuliek. Vizitátor na základe tejto skutočnosti pripomína, že tento kostol dali postaviť katolíci ešte pred obdobím reformácie (DAN, KV KANR 1732, 41).

Filiálny Kostol svätého Benedikta v obci Lúky

Súčasťou farnosti Branč bol aj filiálny kostol v obci Lúky (*ecclesia Lukiensis filialis ecclesiae Berencsiensis*). Hlavný oltár bol zasvätený svätému opátovi Benediktovi (*honor sancti Benedicti abbatis*). Uprostred oltára bol namaľovaný jeho obraz. Po stranách boli situované sochy svätých:

na evanjeliovej strane svätý Augustín a na epištolovej strane svätý Vojtech. V hornej úrovni oltára sa uprostred nachádza obraz svätého Františka Serafínskeho. Po jeho stranách boli sochy: na evanjeliovej strane svätý Štefan – uhorský kráľ a na epištolovej strane svätý Imrich. Na samom vrchole oltára bola osadená pozlátená socha Najsvätejšej Trojice. Bohostánok bol drevený v zelenej farbe. Na dvierkach bohostánku bol znázornený kalich s výjavom hostie a písmen JHS (DAN, KV KANR 1732, 43). Na evanjeliovej strane v kostolnej lodi bol aj bočný oltár, ktorý bol zasvätený svätej Anne. Jej obraz bol namalovaný. Na vrcholci oltára boli pozlátené písmená JHS. Po stranách boli maľované anjeli na dreve (DAN, KV KANR 1732, 43). Vizitácia konštatuje, že kostol v Lúkach bol postavený v stredoveku a počas tureckých vojen bol zničený. V roku 1714 bol obnovený. Strop vo svätyni bol zakončený klenbou a loď kostola ho mala drevený. Sakristia bola na evanjeliovej strane a bola ukončená klenbou. V lodi na strane, kde stála sakristia, bola drevená kazateľnica. Na drevenom chórusu bol hudobný pozitív s tromi registrami. Vnútro kostola bolo osvetlené tromi oknami. Na streche kostola bola malá vežička so zvonom s váhou 70 libier, ktorý daroval farár Ján Ráčaj. V okolí tohto kostola sa nachádzal cintorín (Vagner 1896, 276-280; DAN, KV KANR 1732, 43-44).

Farnosť Jarok

Farský Kostol svätého Martina

Kostol svätého Martina v Jarku bol vizitovaný dňa 18. mája 1732. Do kostola sa vchádzalo cez hlavný vchod, ktorý bol umiestnený z južnej strany. Hlavný oltár mal ako ústredný motív obraz svätého Martina v pozlátenom ráme. Po stranách boli dve sochy svätcov Petra a Pavla. Na vrchole bol obraz Najsvätejšej Trojice ako korunuje Bohorodičku. Vedľa tohto obrazu stáli svätý Štefan a Ladislav s anjeli (DAN, KV KANR 1732, 59). Svätýňa spolu so sakristiou boli ukončené klenbou. Od strany sakristie bola umiestnená drevená kazateľnica. V priestoroch svätyně bol v stene výklenok na uloženie Eucharistie (DAN, KV KANR 1732, 60). Nad dverami do sakristie visel obraz Bohorodičky s Dieťaťom v náručí. Vzadu v lodi kostola bol drevený chórus. Samotný kostol bol osvetlený siedmymi oknami (DAN, KV KANR 1732, 60-61; Keresteš 2013).

Filiálny Kostol svätého Michala archanjela v Čápure

V dnešnej obci Cabaj-Čápor sa nachádzal kostol dedikovaný svätému Michalovi archanjelovi (*ecclesia Csaporiensis filialis ecclesiae Ūrögiensis*) a podliehal pod duchovnú správu miestneho farára v Jarku. V dolnej časti hlavného oltára sa nachádzala socha svätého Michala archanjela. Po bokoch stáli svätý Ján Krstiteľ a svätý apoštol Peter, ako aj svätý Ján – evanjelista a svätý Pavol. V hornej časti hlavného oltára na evanjeliovej strane boli Bartolomej a svätý Štefan – uhorský kráľ. Na epištolovej strane boli títo svätci: Katarína a Ladislav. Na vrchole oltára bola umiestnená socha Božej Matky a po stranách boli umiestnené sochy svätých Joachima a Anny spolu so sochou Najsvätejšej Trojice (DAN, KV KANR 1732, 67). Svätýňa a sakristia boli ukončené klenutými klenbami. Kostolná loď mala drevenú povalu. Samotný kostol bol osvetlený tromi oknami. Kazateľnica na evanjeliovej strane bola drevená. Boli na nej zvýraznené výjavy štyroch evanjelistov. Na strieške kazateľnice bola drevená soška holubice, ktorá znázorňovala Ducha Svätého. Vzadu na konci lode sa nachádzal murovaný chórus. Veža kostola bola murovaná a bola pokrytá šindľovou strechou. V priestoroch svätyně na evanjeliovej strane bol výklenok pre bohostánok (DAN, KV KANR 1732, 67-68).

Farnosť Močenok

Farský Kostol svätého Klementa

Farnosť v Močenku (*ecclesia Mocsonokiensis*) bol vizitovaná 16. mája 1732. Hlavný oltár vo svätyni mal v strede obraz Najsvätejšej Trojice. Po stranách boli umiestnené štyri sochy: na evanjeliovej strane svätý Gregor a svätý Peter – apoštol a na epištolovej strane svätý Anton z Padovy a svätý Pavol – apoštol. V hornej úrovni oltára sa nachádzala socha Nepoškvrneného Počatia Panny Márie. Po stranách boli sochy: na evanjeliovej strane svätý Michal archanjel a svätý Štefan – uhorský kráľ a na epištolovej strane svätý Juraj a Ladislav. Pod sochou Matky Božej sa nachádzal erb nitrianskeho biskupa Blažej Jaklina a po bokoch boli dvaja adorujúci anjeli (DAN, KV KANR 1732, 47-48). V lodi kostola na evanjeliovej strane bol bočný oltár s obrazom Narodenia Ježiša Krista. Po stranách stáli sochy svätcov Šebastiána a Róchusa. Na vrchole oltára boli dve sochy Adama a Evy a po stranách sochy svätíc Kataríny a Barbory. Uprostred sa vynímal erb niekdajšieho farára Adama Detricha. Po stranách boli dvaja anjeli, ktorí v rukách držali trúbky. Pod obrazom Narodenia Ježiša Krista sa nachádzala socha svätej Rozálie (DAN, KV KANR 1732, 48). Na epištolovej strane lode bol umiestnený bočný oltár s obrazom Zvestovania Pána. Po stranách boli sochy svätcov Anny a Joachima. Na vrchole oltára bola socha svätého Klementa – pápeža. Po stranách boli umiestnené sochy svätého Jána Krstiteľa a svätej Alžbety. Pri všetkých troch oltároch boli zhotovené drevené oltárne mriežky, ktoré boli natreté v mramorovej imitácii (DAN, KV KANR 1732, 48). Kostol spolu so sakristiou bol zakončený klenbou. Dal ho postaviť nitriansky biskup Blažej Jaklin a dokončil ho biskup Ladislav Maťašovský. Kostol bol vydláždený oravským štvorcovým kameňom (*quadrato lapide Arvensi pavimentata*). Úprava kostola sa financovala zo zdrojov grófa Juraja Erdödyho, predsedu Uhorskej komory a čiastočne z príjmov miestneho farského kostola. V lodi kostola sa nachádzala drevená kazateľnica, kde boli znázornené výjavy štyroch evanjelistov. Na jej strieške bola socha Spasiteľa. Na stene pod strieškou kazateľnice bol obraz svätého Pavla. V zadnej časti lode bol kamenný chórus. Bol tam situovaný organ s piatimi registrami. Celý kostol osvetľovali štyri okná. V čase konania vizitácie bola strecha kostola vo veľmi zlom stave. Veža bola murovaná s drevenou strechou. Boli v nej dva zvony: väčší zvon mal váhu jedného centa a menší 70 libier. Vežu dal na vlastné náklady postaviť vtedajší farár Ján Kmoško (DAN, KV KANR 1732, 48-50; Vagner 1896, 317-318).

Farnosť Nitra

Farský Kostol svätého Jakuba v Nitre

Dňa 28. apríla 1732 bol vizitovaný farský kostol v Nitre. Vo vizitácii sa konštatuje, že na evanjeliovej strane od lode je kaplnka zasvätená Nepoškvrnenej Panne Márii. Hlavný oltár mal v strede umiestnený obraz svätej Rozálie. Na evanjeliovej strane bola socha svätého Jakuba staršieho a na epištolovej strane socha svätého Róchusa. Vo vyššej časti oltára boli sochy svätých Jána evanjelistu a Floriána. V strede bolo znázornené Oko Božej prozreteľnosti. Tento oltár dal postaviť podľa zápisu vizitátora nitriansky biskup Blažej Jaklin (DAN, KV KANR 1732, 2; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732). V lodi farského kostola na evanjeliovej strane stál bočný oltár, ktorý bol zasvätený svätým Krišpínovi a Krispiánovi, patrónom obuvníkov. Uprostred oltára bola socha Nepoškvrneného Počatia Panny Márie a po stranách sochy svätého Joachima a Anny. Kolorit oltára dopĺňal obraz Najsvätejšej Trojice a svätého Michala archanjela (DAN, KV KANR 1732, 2). Kanonická vizitácia uvádza, že farský kostol bol počas pôsobenia miestneho farára Juraja Birovského rozšírený a zväčšený. Mal deväť okien a pod kostolom bola jedna krypta. Na hlavnej veži kostola boli hodiny a vo zvonici boli tri zvony: prvý zvon vážil 12 centov, druhý zvon 7 centov a tretí zvon mal váhu

40 libier. Slúžil ako umieračik. Nad svätynou sa týčila malá vežička, kde bol zvon s váhou 60 libier. Ním sa zvonilo počas pozdvihovania (DAN, KV KANR 1732, 4).

Kaplnka svätého Lukáša v Kostole svätého Jakuba

Na epištolovej strane bola vybudovaná Kaplnka svätého Lukáša, patróna mäsiarov. Na oltári sa nachádzal obraz svätého Lukáša a po stranách boli sochy uhorských kniežat svätých Štefana a Imricha. Na najvyššom bode oltára bol obraz Panny Márie spolu s písmenami Jesu v zlatom prevedení. V tejto kaplnke sa nachádzal aj oltár s obrazom svätého Jozefa. Pred ním bola umiestnená socha Matky Božej, ktorá sa zvykla nosievať v procesiách počas rôznych slávností. Pod sochou Panny Márie bol maľovaný obraz svätej Rozálie. Vedľa tohto obrazu na evanjeliovej strane bol svätý Jozef a svätá Barbora a na epištolovej strane bola svätá Katarína (DAN, KV KANR 1732, 2). V okolí farského kostola sa pochovávalo a nachádzal sa tu cintorín. Je zaznamenané, že v blízkosti kostola boli dve meštianske krypty. Jedna patrila rodine Kovačoci. Bola postavená v roku 1713 nitrianskym mešťanom Jánom Kovačocim v čase pôsobenia vtedajšieho farára Adama Detricha. Druhá krypta patrila rodine Jána Kelemena (DAN, KV KANR 1732, 4; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol Nanebovzatej Panny Márie na Kalvárii

V apríli 1732 bol zvizitovaný ako Kostol Nanebovzatej Panny Márie. V barokovej podobe ho dal postaviť nitriansky biskup Ján Telegdy. Hlavný oltár tohto mariánskeho kostola bol murovaný s dvoma stĺpmi. V dolnej časti oltára bol maľovaný obraz Nanebovzatej Panny Márie s anjeli a po stranách boli umiestnené sochy svätých Petra a Jána evanjelistu. V strednej časti oltára bol obraz Bohorodičky a po bokoch sochy svätých Joachima a Anny, ako aj svätého Simeóna. Na vrchu tohto barokového oltára stála socha svätého Michala archanjela, ako víťazí nad symbolom zla – drakom (DAN, KV KANR 1732, 17). V lodi kostola na evanjeliovej strane je obraz trpiaceho Ježiša Krista na kríži so znázornením dvoch lotrov na kríži. Pri kríži boli namaľovaní svätý Ján a Mária Magdaléna. Je tu aj socha Bolestnej Panny Márie s Dieťaťom. Tento oltár dal podľa zápisu vizitácie postaviť nitriansky kanonik Šimon Falony (Vagner 1896, 253). Ďalší oltár bol zasvätený Bolestnej Panne Márii, ktorá v náručí držala zomrelého Krista. Po stranách tohto ústredného výjavu boli obrazy maľované na dreve: svätci Štefan a Imrich a obrazy svätej Alžbety a svätej Barbory. Tento oltár dal postaviť na vlastné náklady nitriansky mešťan Ondrej Šimoni. Tretí oltár v lodi kostola dal vyhotoviť nitriansky biskup Peter Korompaj. Bol zasvätený svätému Mikulášovi. Uprostred sa nachádzal obraz Boha Otca. Po bokoch boli sochy svätcov: Františka Serafínskeho, Františka Xaverského a socha svätého Mikuláša bola na špici oltára. Štvrtý bočný oltár v lodi kostola postavil Ján Sreter. Bol murovaný s dvoma stĺpmi. Ústredným výjavom oltára bola socha Božej Matky a trpiaceho Ježiša Krista spolu so svätým Jánom evanjelistom a Máriou Magdalénou. Vo vyššej úrovni oltára bola socha Bohorodičky s Dieťaťom a Svätý Duch. Po stranách stáli anjeli a navrchu oltára boli pozlátené písmená JHS. V zadnej časti lode bol kamenný chór s hudobným pozitívom, ktorý daroval poľský kráľ Ján Sobiesky nitrianskemu biskupovi. Podlaha kostola bola z pálených tehál a pod kostolnou loďou bola jedna veľká krypta, ktorú dal vybudovať nitriansky kanonik a správca tohto kostola Juraj Birovský. Vnútro kostola osvetľovalo osem okien. V zvonici kostola boli dva zvony: prvý vážil 101 libier a druhý mal 63 libier. Tento druhý zvon venoval ako dar nitriansky richtár Lukáš Brezonič. Zvony konsekroval v roku 1732 nitriansky biskup Ladislav Adam Erdödy (DAN, KV KANR 1732, 18-19; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Zrúcaniny Kostola svätého Ondreja

Vizitácia uvádza, že na Svätoondrejskej ulici v Nitre (*in platea sancti Andreae*) stál kedysi farský kostol a bol tu cintorín. V čase konania vizitácie tam boli dve krypty, ktoré boli opustené. Vizitácia nás upozorňuje aj na fortifikáciu mesta Nitry, pretože konštatuje, že pri tureckej bráne sa nachádzal ďalší mestský cintorín a bola tam aj opustená kaplnka bez akéhokoľvek obrazu (DAN, KV KANR 1732, 19; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol svätého Michala archanjela v Dražovciach

Počas konania kanonickej vizitácie v roku 1732 bolo konštatované, že vchod do Kostola svätého Michala archanjela bol len jeden a vnútro lode zdobila štukatúra. Múry kostola boli kamené. V tom čase sa tu nachádzal oltár s bohostánkom a drevená socha svätej Rozálie a Michala archanjela. Po stranách hlavného oltára boli sochy svätcov Šebastiána a Róchusa. Na vrchole oltára bol obraz Božej Matky so sochami anjelov. Stredoveký charakter kostola dokladal aj výklenok na uloženie Sviatosti oltárnej na evanjeliovej strane v stene, ktorý bol opatrený železnými mriežkami. V prvej tretine 18. storočia sa v interiéri kostola nachádzali dva drevené chórusy. Jeden z nich bol vzadu pri veži a druhý bol situovaný na epištolovej strane. Kostol bol osvetľovaný len tromi malými oknami a nachádzala sa tu malá kamenná vežička bez zvona. Konštatovalo sa, že kostol bol obnovený z fundácie zruinovaných kostolov (DAN, KV KANR 1732, 20-21; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol svätého Juraja v Nitrianskych Hrnčiarovciach

Kanonická vizitácia spomína, že vo svätyni sa nachádzal drevený oltár s obrazom svätého Juraja, ako sedí na koni a poráža draka. Svätýňa tohto kostola bola zakončená klenbou a v lodi bol drevený strop, ktorý bol v tom čase vyzdobený rôznymi maľbami. Starobylý charakter tohto kostola dosvedčovalo aj malé okienko, ktoré kedysi slúžilo ako bohostánok na uloženie Sviatosti oltárnej. V lodi kostola na evanjeliovej strane bola drevená kazateľnica a vzadu v lodi bol drevený chórus s obrazmi Spasiteľa a Panny Márie. Do kostola sa vchádzalo cez dvojité dvere od východnej strany. Nad kostolom sa vypínala drevená konštrukcia veže nad chórusom, kde visel jeden kovový zvon s váhou jedného centa. Pri kostole sa nachádzal cintorín bez akejkolvek ohrady (DAN, KV KANR 1732, 23-24; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol svätého Martina na Chrenovej

Kanonická vizitácia uvádza, že kostol bol postavený na majeri Malý Chrenovec (*in praedio Kis Tormos*). Vo svätyni kostola bol jednoduchý oltár, ktorého ústredným motívom bol obraz svätého Martina maľovaný na plátne. Po bokoch boli drevené sochy svätcov Petra a Pavla. Na vrchole oltára boli pozlátené písmená JHS a po bokoch boli adorujúci anjeli. Samotný kostol bol postavený z kameňa. Jedno okno osvetľovalo svätýňu a druhé, ktoré bolo na epištolovej strane, sakristiu. Svätýňa i loď boli zakončené klenbou. Na streche kostola bola drevená vežička bez zvona. Pri kostole sa rozprestieral cintorín bez oplotenia a stála tu aj kostnica. Vizitácia miestny Kostol svätého Martina charakterizuje ako veľmi chudobný bez hmotnej základiny (DAN, KV KANR 1732, 26; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol svätej Rodiny v Krškanoch

V Krškanoch sa v prvej polovici 18. storočia nachádzal jednoduchý kostol zasvätený svätej Rodine (*honorii Familiae Sacrae dicatum*). Po stranách boli sochy: svätý Ján evanjelista napravo a svätý Jakub naľavo. Kostol bol postavený z kameňa a svätýňa bol zakončená klenbou. V stene vo svätyni sa nachádzal výklenok, ktorý slúžil ako bohostánok. Loď kostola mala maľovaný drevený strop, ktorý dal obnoviť Ján Ribíni. Kostol bol osvetľovaný dvoma oknami. Kazateľnica bola

drevená a lavice boli uložené v dvoch radoch. Podlaha bola vyložená z pálených tehál. Okolo kostola sa nachádzal cintorín bez ohrady. Vizitácia pripomína, že kostol bol len požehnaný (DAN, KV KANR 1732, 28; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol Všetkých svätých v Kyneku

Je uvedené, že kostol dal od základov postaviť Ján Užovič. Vchádzalo sa doň cez dvojité dvere od východnej strany. Samotný kostol bol zasvätený Všetkým svätým (*honor Omnium sanctorum*). Vo svätyni sa nachádzal drevený oltár s bohostánkom, ktorý bol z vonkajšej strany červenej farby. Po stranách hlavného oltára boli vyobrazenia všetkých svätých a dvoch adorujúcich anjelov. Na evanjeliovej strane bol svätý Štefan a na epištolovej strane svätý Ladislav, uhorskí svätci. Na vrchole bola znázornená holubica symbolizujúca Ducha Svätého. Vo svätyni bola umiestnená aj nová drevená socha svätého Jána Nepomuckého. Svätýňa bola zakončená klenbou. Nad svätýňou bola drevená vežička s dvoma zvonmi. Kostol bol osvetlený tromi oknami a na západnej strane bolo malé okrúhle okienko (DAN, KV KANR 1732, 29; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Filiálny Kostol svätého Štefana v Párovciach

V obci Párovce sa nachádzal Kostol svätého Štefana, prvého uhorského kráľa (*honor sancti Stephani primi regis Hungariae dicatum*). Bol tu jeden oltár. V dolnej časti oltára bol obraz svätého Štefana a po bokoch boli svätci Ondrej a Pavol. V hornej úrovni oltára bol obraz ukrižovaného Krista, Panny Márie a svätého Jána evanjelistu. Všetky tieto obrazy boli maľované na plátne. Zároveň po stranách boli sochy: Bohorodičky a Márie Magdalény. Na samom vrchole oltára bol znázornený Duch Svätý. Svätýňa a loď kostola boli zakončené klenbou. Podlaha bola vydláždená vypálenými tehľami. V zadnej časti lode bol chórus, kde sa nachádzal organ s piatimi registrami. Dal ho sem osadiť Anton Maťašovský. Na evanjeliovej strane bola drevená pozlátená kazateľnica vedľa sakristie. Kazateľnica bola skráslená výjavmi štyroch cirkevných učiteľov. Začiatkom 18. storočia bol tento kostol reštaurovaný vďaka finančnej podpore nitrianskeho podžupana Františka Maťašovského. Na starobylosť tohto chrámu poukazuje aj skutočnosť, že na evanjeliovej strane vo svätyni sa v stene nachádzal výklenok na uloženie Sviatosti oltárnej so železnou mriežkou. Pred kostolom sa nachádzala drevená zvonica s kovovým zvonom s váhou 80 libier. Bohoslužby tu bývali aspoň šesťkrát do roka (DAN, KV KANR 1732, 30-32; ARKFÚ Nitra-Dolné mesto, VEN 1732).

Farnosť Pohranice

Farský Kostol Všetkých svätých

Farnosť Pohranice bol vizitovaný dňa 17. júna 1732. Do farského kostola sa vchádzalo hlavným a bočným vchodom. Hlavný oltár vo svätyni dali postaviť na vlastné náklady miestni dedičania ku cti Všetkým svätým. Uprostred tohto oltára sa nachádzal obraz Najsvätejšej Trojice, ktorá bola obklopená postavami všetkých svätých. Po stranách boli umiestnené sochy svätých Štefana – uhorského kráľa a apoštola Petra, ako aj svätých Ladislava a Pavla. Na najvyššom mieste oltára bol obraz Božej Matky spolu so sochami svätých Imricha, Alžbety a Michala archanjela. Na evanjeliovej strane od sakristie bol situovaný bočný oltár s obrazom Nepoškvrneného Počatia Panny Márie. Vizitátor do zápisu vizitačného protokolu zaznamenal poznámku, že na tomto oltári sa neslúžia sväté omše, pokiaľ aktuálny farár nerozhodne inak. Na epištolovej strane bol umiestnený bočný oltár. Bol murovaný s dvoma stĺpmi. Hlavným obrazom bol výjav svätého Františka Serafinského. Tento oltár dala postaviť miestna františkánska kongregácia. Na vrchole oltára bol obraz Najsvätejšej Trojice a po bokoch boli obrazy svätcov Alžbety a Imricha. Svätýňa

tohto kostola mala veľmi starobylý charakter. Hlavný oltár sa dal zatvárať. Strop v lodi bol drevený s maľbami. Dlažba kostola bola z pálených tehál. Lavice sa v tom čase nachádzali v zlom stave. Na evanjeliovej strane bola murovaná kazateľnica so štyrmi evanjelistami. Kostol nemal vlastnú sakristiu. Ako sakristia slúžilo miesto uspôsobené za hlavným oltárom. Počas stavovských povstaní bol kostol čiastočne poškodený a zničený. V okolí tohto farského kostola sa nachádzal cintorín a pred vchodom do kostola bola postavená drevená zvonica, v ktorej viseli tri zvony: najväčší vážil 3,5 centa, prostredný mal 2 centy a najmenší vážil jeden cent. Boli požehnané nitrianskym biskupom Blažejom Jaklinom (DAN, KV KANR 1732, 69-72).

Filiálny Kostol svätého Štefana v Koliňanoch

Tento kostol v Koliňanoch (*ecclesia Kolon filialis ecclesiae Pograniensis*) bol vizitovaný 21. júna 1732. Vchádzalo sa do neho z východnej strany. Podľa zápisu vizitátora sa tradovala mienka, že ho dal postaviť ešte uhorský kráľ svätý Štefan. Uprostred svätyně bol drevený oltár s obrazom svätého Štefana ako ponúka Uhorské kráľovstvo do rúk Bohorodičky. Po stranách boli umiestnené sochy Panny Márie a svätého Jána evanjelistu, ako aj sochy svätých Imricha a Ladislava. Obrazy tohto oltára sa dali aj zatvárať počas sviatkov. Obraz svätého Imricha sa tiež dal zatvoriť. Na evanjeliovej strane bol obraz svätého Matúša a na epištolovej strane obraz svätého evanjelistu Marka. Svätynia i sakristia boli ukončené klenbou. Podlaha bola vydláždená pálenými tehľami. V priestoroch kostolnej lode bola drevená povala s kreslenými kvetmi. Vzadu bol murovaný chórus. Kazateľnica bola murovaná na evanjeliovej strane od svätyně. Veža bola murovaná z kameňa. Už v čase konania vizitácie si vyžadovala opravu. V jej zvonici visel jeden zvon s váhou 50 libier. Odpust sa v Koliňanoch slávieval na sviatok Nanebovzatia Pána (DAN, KV KANR 1732, 76-77).

Filiálny kostol v Obdokovciach

Tento filiálny kostol v Obdokovciach (*ecclesia Bodok filialis ecclesiae Pograniensis*) bol vizitovaný dňa 21. júna 1732. Vo svätyni bol jednoduchý oltár s obrazom, kde boli namaľované písmená JHS uprostred. Na evanjeliovej strane bola socha Božej Matky Panny Márie a duše trpiace v očistci. Na epištolovej strane bol výjav svätého Jána evanjelistu a znázornenie duše v očistci. Uprostred oltára bol obraz svätého Jána Krstiteľa ako krstí Ježiša Krista. Nad nimi sú znázornené oblaky s anjeli. Na vrchole oltára je socha Boha Otca. Svätynia bola zakončená klenbou a na pravej strane bol výklenok na uloženie Sviatosti oltárnej. V zadnej časti lode bol drevený chórus. Na jeho prednej strane bola znázornená Božia Matka, ako drží Dieťaťko Ježiša v náručí. Tento drevený strop bol vyzdobený rôznymi maľovanými kvetmi. Lavice v tomto kostole boli prevezené z katedrálneho Kostola svätého Emeráma z Nitry a boli uspôsobené miestnym podmienkam. Samotný kostol bol osvetlený troma oblokmi. V čase konania vizitácie si strecha vyžadovala výraznú opravu. Na streche bola malá drevená vežička, v ktorej visel jeden malý zvon s váhou 30 libier. Cintorín okolo kostola bol bez akejkoľvek ohrady (DAN, KV KANR 1732, 79).

Filiálny Kostol svätého Imricha v Štitáročoch

Kostol v Štitáročoch (*ecclesia Csitariensis filialis ecclesiae Pograniensis*) bol vizitovaný dňa 20. júna 1732. Hlavný oltár vo svätyni bol postavený z kameňa s dvoma stĺpmi. Uprostred oltára bol obraz maľovaný na plátne, ktorý znázorňoval svätého Imricha. Na evanjeliovej strane od hlavného obrazu bola socha svätého Štefana – uhorského kráľa a na epištolovej strane socha svätého Ladislava. V hornej časti oltára bol obraz biskupa svätého Martina z Tours a socha Bohorodičky, ako drží v náručí Dieťaťko. Podľa správy vizitátora sa oltár dal otvárať aj zatvárať. Svätynia kostola bola zakončená klenbou a loď kostola mala drevený strop. Samotný kostol osvetľovali štyri obloky. Na evanjeliovej strane bola situovaná drevená kazateľnica, kde boli namaľované štyri postavy evanjelistov. Vzadu v lodi bol drevený chórus s obrazmi apoštolov. Cintorín sa nachádzal okolo kostola. Jeho ohrada

bola úplne poškodená. Vízitátor konštatoval, že strecha kostola je v dobrom stave a že podlaha je z pálených tehál. V murovanej veži viseli dva zvony: prvý zvon vážil 50 libier a druhý zvon mal 30 libier (DAN, KV KANR 1732, 80-81).

Farnosť Sokolníky

Farský Kostol svätého Michala archanjela

Farský kostol bol vizitovaný 27. augusta 1732. Do kostola sa vchádzalo cez jednu dvere na západnej strane. Hlavný oltár bol zasvätený svätému Michalovi archanjelovi. Jeho maľovaný obraz bol uprostred tohto oltára. Obraz v hornej časti znázorňoval duše v očistci. Po oboch stranách bol oltár spevnený dvomi stĺpmi. Na evanjeliovej strane bola socha svätého Štefana, prvomučeníka a na epištolovej strane socha svätého opáta Romualda. Na vrchole oltára stála socha Panny Márie s Ježiškom v náručí. Bočné stĺpy boli čiastočne pozlátené a postriebrené a zároveň boli ovenčené ozdobami. Po oboch stranách oltára sú dvierka bez závary, na ktorých vrchole bolo znázornené IHS s pozlátenými lúčmi. Bohostánok bol osadený na hlavnom oltári. Bol namaľovaný v červenej farbe. Krstiteľnica z mramoru bola bez vrchnáka. Na evanjeliovej strane stál bočný oltár, na ktorom však pre chýbajúci oltárny kameň sa nemohli sláviť sväté omše. Po oboch stranách oltára stáli po dva stĺpy. Uprostred nich sa nachádzal obraz Božej Matky. Po evanjeliovej strane bol maľovaný obraz svätého Petra a po epištolovej strane obraz svätého Štefana, prvomučeníka. Na vrchole oltára bol situovaný obraz svätého Michala archanjela. Celý tento oltár dal postaviť na vlastné náklady Ján Majtění, niekdajší predseda Uhorskej komory. Na epištolovej strane v lodi kostola sa nachádzal bočný oltár. V jeho dolnej časti boli dva väčšie stĺpy a v hornej časti boli dva menšie stĺpy, ktoré boli natreté modrou farbou a boli skráslené pozlátením. V dolnej časti oltára napravo sa nachádzala socha svätého Jozefa, ako drží Ježiška v náručí a vľavo bola socha svätého Pavla. Uprostred oltára bol svätý František, ako drží v ruke kríž. Na vrcholci oltára bolo umiestnené horiace srdce so svätožiarou. Okrem toho na oltári sa vynímal aj obraz Svätej rodiny, ako aj maľovaný obraz svätej Veroniky (DAN, KV KANR 1732, 85-86).

Samotná stavba farského kostola mala podľa vizitácie silné múry a pevnú klenbu. Celý kostol osvetľovalo päť okien. Jedno z nich sa nachádzalo za hlavným oltárom. Klenbu dal vyhotoviť na vlastné finančné náklady Ladislav Kereškění, podpalatín Uhorského kráľovstva. Jeho erb bol pripevnený nad kamennou kazateľnicou v interiéri kostola. Na kazateľnicu sa vystupovalo po kamenných schodoch. Ladislav Kereškění bol aj pochovaný v tomto kostole. Podlaha kostola bola vydláždená pálenými tehľami a po oboch stranách lode boli lavice. Vo svätyni bola umiestnená aj patronátna lavica na evanjeliovej strane pre šľachtickú rodinu Majtěníovcov. Na chórose, ktorý bol vyhotovený tesárom, sa nachádzal organ so 4 registrami. Kanonická vizitácia uvádza, že vo svätyni sa nachádzalo stredoveké pastofórium (bohostánok) v stene, ktoré bolo opatrené železnými mriežkami. V čele kostolnej veže stála murovaná veža, ktorá bola pokrytá šindľovou strechou. Strecha bola namaľovaná v červeno-zelenej farbe. Pred svätyniou tohto kostola sa nachádzala krypta pre zemepánov - komposesorov. Sakristia bola umiestnená na severnej strane. Bola opatrená klenbou a dvojitými dverami. Pred hlavným oltárom visela sklenená lampa, ktorú zadovážila ako dar šľachtičná Katarína Rajmanová. Na hlavnom oltári bol situovaný baldachýn na vyloženie Sviatosti oltárnej, ktorý bol nad svätostánkom. Vo veži farského kostola sa nachádzal jeden zvon s váhou jedného centa. Druhý zvon bol prasknutý. Okolo farského kostola sa nachádzal cintorín, ktorého ohradný múr bol v zruinovanom stave (DAN, KV KANR 1732, 86-87).

Filiálny Kostol svätej Heleny v Mecheniciach

Filiálny kostol v Mecheniciach (*ecclesia Menyhe filialis ecclesiae Szalakusziensis*) bol vizitovaný dňa 28. augusta 1732. Vo svätyni tohto kostola sa nachádzal oltár dedikovaný svätej Helene. Na najvyššom mieste oltára sa vynímali pozlátené písmená IHS. Na evanjeliovej strane svätyně bola starobylá kamenná kazateľnica. Pri jej schodíku bola na vyvýšenom mieste skrinka, kde sa uchovával kalich a iné potrebné veci ku svätej omši. Vo svätyni pri oltári na evanjeliovej strane bol v stene výklenok na spôsob bohostánku, čo podľa znenia vizitácie znamená, že tento kostol vždy patril katolíkom. Svätýňa bola zakončená klenbou a kostolná loď dreveným stropom. Celý kostol bol vydláždený pálenými tehľami. Kostol osvetľovali tri okná a svätýňu len jeden oblok. Vzadu lode kostola bol drevený chórus, ktorý v tom čase potreboval opravu. Strecha kostola sa nachádzala v dobrom stave. Nad vchodom do kostola bola malá vežička, ktorá bola natretá červenou farbou. V nej visel malý zvon s váhou 30 libier (DAN, KV KANR 1732, 91-92).

Obec Žirany

Podľa znenia kanonickej vizitácie obec Žirany (*Žire*) patrila kedysi do farnosti Pohranice, ale len pred niekoľkými rokmi podľa svedeckého zápisu vizitácie z roku 1732 bola pričlenená k farnosti Sokolníky. Miestni veriaci v tom čase nemali vlastný kostol, ale využívali kostol v Kolíňanoch. Vizitácia uvádza, že takmer všetky liturgické predmety, ako aj pohreby sa konávali v Kolíňanoch. Sväté omše v kostole v Kolíňanoch striedavo slúžil farár z Pohraníc a farár zo Sokolníkov, preto vznikali pomerne často spory. Vizitácia konštatovala, že je potrebné postaviť v Žiranoch nový kostol pre potreby miestnych veriacich a do času, keď sa postaví nový kostol, sväté omše majú slúžiť striedavo obaja farári (DAN, KV KANR 1732, 94).

Záver

Katedrálny archidiakonát Nitrianskej diecézy tvoril jej integrálnu súčasť. Vizitácia tohto archidiakonátu, ktorú vykonal v roku 1732 nitriansky kanonik Adam Györy, prezentuje jedinečný pohľad na stav, architektonické zmeny a barokovú výzdobu jednotlivých farských a filiálnych chrámov tohto cirkevného administratívneho územia. Zmeny v chrámovej výzdobe a mobiliári jednotlivých kostolov boli častokrát podmienené štedrými milodarmi fundátorov, dobrodincov a miestnych farníkov. Zmeny v architektúre boli podmienené aj požiarimi, prírodnými pohromami a vojenským plienením. Vo vizitačnej zápisnici z roku 1732 možno badať skutočnosti, že jednotlivé katolícke kostoly vo farnostiach Branč, Jarok, Močenok, Nitra, Pohranice a Sokolníky prešli barokizáciou a podstatnými úpravami interiéru a exteriéru. Cieľom štúdie bolo predstaviť Katedrálny archidiakonát Nitrianskej diecézy z umelecko-historického hľadiska pri analýze latinského textu vizitačného protokolu z roku 1732. Historické zvláštnosti tohto skúmaného územia predstavujú zaujímavú a pestrú mozaiku moderných cirkevných dejín Slovenska a sú nedeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva našej krajiny.

REFERENCES

Primary sources

Archív arcibiskupského úradu v Trnave (ďalej AAÚ Trnava), fond (ďalej f.) Officium vicariale Tirnaviense, oddelenie Publico Ecclesiastica, rok 1776 – 1788 (ďalej OVT – PE 1776 – 1788), sign. PE 1/1 a PE 1/3.

- Archív rímskokatolíckeho farského úradu Nitra-Dolné mesto (ďalej ARKFÚ Nitra-Dolné mesto), *Visitatio ecclesiae Nitriensis peracta anno 1732 die 28. mensis Aprilis per reverendissimum dominum Adamum Györym canonicum Nitriensem et per totam dioecesim visitatorem delegatum* (ďalej VEN 1732).
- Archív rímskokatolíckeho farského úradu Oponice (ďalej ARKFÚ Oponice, *Prothocollum dispositionum dioecesanarum ab anno Christi 1788* (ďalej PDD 1788).
- Diecézny archív v Nitre (ďalej DAN), *Vizitácia Hradnianskeho archidiakonátu kanonika Ladislava Söréniho z 1714* (ďalej VHA 1714).
- Diecézny archív v Nitre (ďalej DAN), *Kanonická vizitácia Katedrálneho archidiakonátu Nitrianskej diecézy z roku 1732* (ďalej KV KANR 1732).
- Diecézny archív v Nitre (ďalej DAN), *f. Parochiae dioecesis Nitriensis* (ďalej PDN), *kanonické vizitácie z rokov 1828 – 1831*.
- Fejér, Georgius* (ed.). 1829. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis V – 3. Budae.*
- Knauz, Nándor* (ed.). 1882. *Monumenta ecclesiae Strigoniensis II. Strigonii.*
- Marsina, Richard*. (ed.). 1971. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Bratislava.*
- Sedlák, Vincent*. (ed.). 1980. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I. Bratislava.*
- Sörös, Pongrácz* (ed.). 1903. *A Pannonhalmi sz. Benedek-rend története I. Budapest.*

Secondary sources

- Ďurčo, Marek*. 2014. *Hradniansky archidiakonát v Nitrianskej diecéze do roku 1526*. [Archdeanery of Hradná in the Diocese of Nitra until 1526]. In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 7, 23-60.
- Fojtík, Jozef* (ed.). 1977. *Nitra*. Bratislava.
- Fusek, Gabriel – Zemene, Marián Róbert* (eds.). 1998. *Dejiny Nitry od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra.
- Gerši, Roman*. 2002. *História Rímskokatolíckej farnosti Oponice*. Diplomová práca. Univerzita Komenského. Teologický inštitút Nitra.
- Horváth, Pavol*. 1998. *Šišov. 885 rokov od prvej písomnej zmienky (1113 – 1998)*. Partizánske.
- Kapitulský, H*. 1993. *Ustálenie hraníc a spojenie Nitrianskeho biskupstva v roku 1776 a pripojenie farností*. In *Duchovný pastier*, 74/10, 467-469.
- Keresteš, Peter* (ed.). 2013. *Jarok v premenách času*. Jarok.
- Lukačka, Ján*. 1995. *Krušovce 1235 – 1995*. Bratislava.
- Marsina, Richard* (ed.). 2002. *Nitra v slovenských dejinách*. Martin.
- Rehák, Jozef Chovan*. 2002. *Kresťanské korene Slovenska (Základné dokumenty k slovenskej cirkevnej provincii)*. Trnava.
- Schematismus historicus dioecesis Neosoliensis pro anno saeculari MDCCCLXXVI*. Neosolii 1876.
- Steinhübel, Ján*. 2002. *Zánik Nitrianskeho kniežatstva*. In *Historický časopis* 50/3, 385-406.
- Vurum, Josephus*. 1835. *Episcopatus Nitriensis eiusque praesulum memoria*. Posonii.
- Vagner, Jozsef*. 1896. *Adalékok a nyitrai székes káptalan történetéhez*. Nitra.
- Wiedermann, Egon*. 1997. *Topoľčany vo vrstvách vekov. Dejiny mesta do polovice 20. storočia*. Bratislava.
- Zemene, Marián Róbert*. 1980. *Územie Nitrianskej diecézy za feudalizmu*. In *Slovenská archivistika* 15/2, 132-155.
- Vagner, Jozsef*. 1902. *Adatok a nyitrai varosi plebániák történetéhez*. Nitra.

SUMMARY: BAROQUE ORNAMENTATION OF PARISH AND FILIAL CHURCHES OF THE CATHEDRAL ARCHDEACONRY OF NITRA DIOCESE IN THE FIRST THREE DECADES OF THE 18TH CENTURY. The main focus of research in this study is primarily the extensive, in-depth Latin visitation of the Archdeaconry from 1732 conducted by canonic Adam Györy from Nitra. Its content analysis enabled us to focus namely on the Baroque ornamentation of the parish and filial churches in the Cathedral Archdeaconry of Nitra Diocese in the first three decades of the 18th century. Individual churches within the Cathedral Archdeaconry underwent several important changes during this period, which were conditioned by numerous factors. Inner piety of the parishioners, patrons or endowment donors, above all, was the main motive behind these architectural changes during the Baroque period. Reverence and a personal relationship with God were to a large extent the principal movers, causing numerous unknown believers to donate considerable amounts of money and resources for the renewal or reconstruction of sacral buildings, altars, and chapels. The spiritual life of those patrons who supported these architectural changes within the Archdeaconry, was then correspondingly reflected also in the actual state of the respective ecclesiastical structures. We can generally say that we presently consider pieces of such church art to be unique examples of Baroque culture.

PhDr. Marek Ďurčo, PhD.
St. Elizabeth College of Health and Social Work, Bratislava
Institute of Social Work of Tomislav Kolakovič
Ul. železničiarov 278
02801 Trstená
Slovakia
marekdurco@gmail.com